

STIIIAJALOOLISE JA MARKSISTLIKU KÄSITLUSE KONFLIKT EESTI KUNSTIAJALOOS VOLDEMAR VAGA NÄITEL

Mari Nõmmela

Eesti kunstiajaloolase Voldemar Vaga publikatsioonid pärinevad 20. sajandi esimest ja teisest poolest. Vaga uurimistegevus lahknes Teise maailmasõja perioodil, mil Eesti Vabariigi anneksioon Nõukogude Venemaa poolt ja sõja-aastad jagasid eesti intelligentsi sõjapõgenikeks ja kodumaale jääjateks. Ülikoolitööd jätkata soovinud Vaga jäi kodumaale, kuid pärast sõda Tartu Riikliku Ülikooli kunstiajalooprofessori ametikohale tööle asununa, pidi ta loobuma ennesõja-aegsetest põhimõtetest, väärtushinnangutest, töömeetoditest, kunstiajaloolises uurimistöös aga tegema valiku kodanliku ja marksistlik-leninliku ajalookäsitluse vahel.

1920. aastate alguses uuris Läänemere maade keskaja kirikuarhitektuuri Tartu Ülikooli kunstiajaloo professor Tor Helge Kjellin (1885–1984). Rootsi kunstiajaloolase lähtepunktiks oli keskaegsete ehitismälestiste ühiste elementide leidmine ja võrdlemine stiilikriitilise analüüsi põhjal. Kjellini eeskujul asus võrdlev-ajaloolist meetodit kasutama tema õpilane Voldemar Vaga (1899–1999), kellest 1930. aastatel kujunes juba tuntud kunstiajaloolane. Magister Vagalt ilmus kunstiartikleid, kaks raamatut ja kolm uurimuslikku kirjutist ajaloolistest ehitismälestistest Eestis, kus kunstiajaloolane kasutas võrdlev-ajaloolist meetodit.¹

Vaga esimese raamatu, *Üldise kunstiajaloo* (1937–38) väärtuseks loeti algupärast ainekäsitlust ja Eesti kunsti võrdväärsset lülitamist Euroopa kunsti konteksti. Faktirikas käsiraamat on omamoodi peegelduseks 1930.–40. aastatest, mil võrdlev-ajalooline meetod arenes rahvusteadustes põhiliselt faktoloogilise distsipliinina. Vaga järgmises raamatus *Eesti kunst. Kunstide ajalugu Eestis kõige vanemast ajast meie päevini* (1940–41) leiab

¹ Voldemar Vaga, “Das Schloss Pölsamaa, ein Denkmal der Kunst des 16. Jahrhunderts in Estland”, *Õpetatud Eesti Seltsi Aastaraamat* (Tartu, 1929), 19–24; Voldemar Vaga, “Denkmäler der Plastik des Klassizismus in Estland”, *Õpetatud Eesti Seltsi Aastaraamat* (Tartu, 1929), 45–49; Voldemar Vaga, “Valjala kirik”, *Kultuuri ja teaduse teilt*, Eesti Üliõpilaste Seltsi “Veljesto” Toimetised, 2 (Tartu, 1932), 121–129.

monograafilisemat käsitlust eeskätt rahvuslik kunst. Kunstiajaloolane süstematiseerib 19. sajandi teisel poolel alguse saanud Eesti rahvusliku kunsti ajaloo, eritleb kronoloogiliselt ja võrdlev-ajaloolise meetodi abil kunstnike nelja generatsiooni ja hindab stiilikriitiliselt nende loomingut. Vaga teine raamat jäi 1941. aastal trükkis tervikuna ilmumata, kuna Nõukogude okupatsioonivõim oli Eestis kehtestanud juba uued normatiivid ajaloo käsitlemisel.

Eesti NSV hakkas teadustegevust määrama uus ideoloogia, mis oli sallimatu kõigi “koodanliku kultuuri” avaldusvormide vastu, sh ka Eesti Vabariigi perioodil ilmunud kunstiajaloomagister Vaga publikatsioonide suhtes. 1950. aastatel asuti Tartu Riikliku Ülikooli NSV Liidu kunstiajaloo professorilt ootama marksistliku käsitlusega doktoridissertatsiooni. Vagal õnnestus doktoridissertatsioon kaitsta aga alles kolmandal korral. Dissertatsiooni valmimine kujutas endast 15 aasta pikkust protsessi, millest meile on kättesaadavad dissertatsioonide autoreferaadid² ja teadustöö fragmentaarsed käsikirjad (1957 ja 1964).³ Vältimaks konflikti nõukogude ajalooteaduse nõuetega, pidi Vaga oma doktoridissertatsiooni üles ehitama marksistlikel alustel ja tegema ideoloogiliste ettekirjutuste kohaselt ka sisulisi kompromisse.

Käesolevas artiklis püüan väita, et kunstiajaloolase V. Vaga doktoridissertatsioon *Eesti keskaja arhitektuur* (1964), mis sisaldas sissejuhatuses ja kokkuvõttes osas marksistliku ajalookäsitluse seaduspärasuste väljatoomist, üldisi järeldusi ja kunstiajaloolisi hinnanguid, jäi oma dispositsioonilises osas endiselt deskriptiivseks stiiliajalooliseks “koodanlikuks” käsitluseks.

Alljärgnevalt tutvustan Vaga kolmest doktoridissertatsioonist kahte tööd, mis kuulusid keskaja arhitektuuri valdkonda ja nõukogude ajaloolaste-oponentide arvamusi viimase, kaitsmisele lubatud väitekirja *Eesti keskaja arhitektuur* kohta 1964. aastal. Käsitletud materjalid lubavad hinnata Vaga teadustöö metoodikat ja peegeldavad eesti kunstiteadlase teadustöö sisulisi ja metodoloogiliste kompromisse. Professor Vaga soov dissertatsioon trükkis avaldada jäi teostamata.

² *Osnovnye etapý razvitiya gotiki v Éstonii*, Avtoreferat dissertatsii na soiskanie uchënoi stepeni doktora iskusstvovedeniya (Moskva: Akademija Nauk SSSR, Institut Istorii iskusstv, 1957); *Srednevekovaya arkhitektura Éstonii*. Avtoreferat dissertatsii na soiskanie uchënoi stepeni doktora iskusstvovedeniya (Leningrad: Ministerstvo Kultury RSFSR. Institut zhivopissi, skulpturÿ i arkhitekturÿ imeni I. E. Repina, 1964).

³ V. J. Vaga, *Osnovnye etapý razvitiya gotiki*, chast pervaya; chast vtaraya (1957) (käsikirjad, I. Rommoti kogu); V. J. Vaga, *Osnovnye etapý razvitiya gotiki*, chast tretyaya (1957) (käsikiri, Ajalooarhiiv (EAA), f. 5358, n. 1, s. 5); V. J. Vaga, *Srednevekovaya arkhitektura Éstonii* (1964) (käsikiri, EAA, f. 5358, n. 1, s. 6).

Dissertatsioon Gootika arengu põhietapid Eestis (1957)

1948. aastal jäi Vagal pooleli esimese dissertatsiooni *Tartu 19. sajandi kunstikoolkond* tõlkimine vene keelde. Aasta hiljem vahetas ta uurimisteemat. 1957. aasta dissertatsiooni esimene tööversioon valmis Vagal 1952. aastal.⁴ Professor oli seadnud eesmärgiks kaitsta oma teadustöö Moskvas NSVL Teaduste Akadeemia Kunstiajaloo Instituudi juures. Viis aastat hiljem trükitud autoreferaat kannab Moskvas väljaandmise märget ja kinnitab, et uurimustöö oli kujunenud mahukaks (931 lk, 729 fotot jm lisamaterjalid).⁵

Väitekiri *Gootika arengu põhietapid Eestis* algas autori eessõna, ajaloolise ülevaate ja sissejuhatusega.⁶ Vaga on eessõnas sõnastanud uurimistöö eesmärgid: anda ülevaade gooti arhitektuuri arengust Vana-Liivimaa ühiskondlik-poliitilise ja majandusliku elu kontekstis; selgitada välja Eesti gootika kontaktid lähemal ja kaugemal asuvate maadega, tuues ühtlasi välja ka ehitismälestiste erijooned. Uurimuse kõige tähtsamaks, keerulisemaks ja mahukamaks ülesandeks oli autorile kohaliku ehituskunsti omapära väljaselgitamine gootika perioodil. Uurimuse kirjutamisel on kasutatud TRÜ kunstiajaloo kabineti fotosid, jooniseid jm materjale, samuti ENSV MN Ehitus- ja Arhitektuurikomitee, NSVL Riikliku Sõjaajaloo Keskarhiivi materjale Moskvas ja Leningradis.

Kui kunstiajaloolane Alfred Waga oli 1930. aastatel tunnistanud, et keskaja kunsti on vähe uuritud ja sedagi vaadeldud enamasti saksa või rootsi kunstiekspansiooni seisukohalt,⁷ siis Voldemar Vaga lubab 1957. aastal need probleemid oma doktoridissertatsioonis lahendada, andes senistele keskaja arhitektuuri käsitlustele ühtlasi ka kriitilise hinnangu.⁸ Siinkohal tuleb tõdeda, et Vaga on teadustöös allikakriitiline ainult riivamisi ja sedagi eessõnale järgnenud ajaloolises ülevaates, kus ta kirjeldab lühidalt Läti ja Eesti alasid 12.–13. sajandi alguses enne "saksa-skandinaavia feo-

⁴ Tartu Ülikooli Arhiiv (edaspidi TÜA), Voldemar Vaga isiklik toimik, n. 134, s. 195. Materjalid üle antud Ajalooarhiivile, fondidesse 2100 ja 5311.

⁵ Küsimuse lähemal uurimisel selgus, et uurimustööga kaasnenud autoreferaadile eelnes veel üks tööversioon. Trükkis ilmunud autorireferaadil kõrvutamisel V. Mihhailovi arvamusega *Zamechaniya k avtoreferatu dissertatsii V. J. Vaga "Osnovnye etapý razvitiya gotiki v Éstonii"* (12.4.1957) ja N. Baginevski kirjaga (dateerimata) selgub, et kumbki retsensent polnud trükki mineva tekstiga rahul. Baginevski ei andnud soovitusi avaldamiseks, nõudes teksti sisulist ja keelelist redigeerimist. Ka prof Mihhailovi poolt tehtud ääremärkused kinnitasid, et autoreferaadil tekst vajab täiendamist. Trükise impressumi järgi Tartus trükitud autoreferaat sisaldas juba neid täiendusi, mida Mihhailov oli 12. aprillil 1957 oma ääremärkustes soovitanud.

⁶ Vaga, *Osnovnye etapý, chast pervaya* (käsikiri), 2–71.

⁷ Alfred Waga, *Eesti kunsti ajalugu. Esimene osa: keskaeg* (Tartu: EKS Kirjastus, 1932), 3.

⁸ Vaga, *Osnovnye etapý, chast pervaya* (käsikiri), 3.

daalide sissetungi”. Uurimisprobleemi käsitlusaspektide selgitamisel on ta viidanud K. Marksi ja F. Engelsi teostele, *Vene kunsti ajaloo* esimesele osale (Moskva, 1953), *Eesti NSV ajaloo* esimesele osale (Tallinn, 1955), *Läti NSV ajaloo* esimesele osale (Riia, 1952) jmt nõukogude perioodi ajaloo teostele. Ajaloolisele ülevaatele järgneb kaheosaline sissejuhatus: 1) Ehitustegevus ja arhitektuur feodaalse killunemise perioodil Eestis; 2) Eesti keskaegse arhitektuuri süsteem. Lisaks sissejuhatusele algavad ka töö osad pikkade selgitavate sissejuhatustega. Dissertatsioon jaotub kronoloogiliselt 3 ossa (13. sajand; 14. sajand; 15. sajand–16. sajandi algus), kus gootika-käsitlus antakse 1) kirikuarhitektuuri ja 2) kindlusarhitektuuri arenguloolises lõikes. Kindlusarhitektuuri on Vaga jaotanud omakorda linnusteks (kindlustatud lossideks) ja linnakindlustusteks.

Suur osa dissertatsioonist on pühendatud sakraalarhitektuurile. Näiteks 13. sajandi ehitisi käsitleb Vaga alapeatükkidena Saare- ja Läänemaa, Põhja-Eesti, Lõuna-Eesti ja Kesk-Eesti kirikute kaupa, kusjuures kõige suuremas ulatuses (48 lk) leiavad vaatlemist Saare- ja Läänemaa kirikud. Töö teine osa algab 14. sajandi ehitustegevuse iseloomustusega, seejärel käsitletakse ehitismälestisi jällegi kiriku- ja kindlusarhitektuurina. Kirikuarhitektuuri pilt jaotub nüüd kaheks: linnades (Tallinnas ja Tartus) ja maal (Saaremaal, Lääne-, Põhja-, Kesk- ja Lõuna-Eestis), kusjuures rohkesti tähelepanu pöörab Vaga Tartu Jaani ja Tallinna kirikutele. Enam-vähem samas mahus on vaadeldud ka kindlusarhitektuuri, kus rõhk langeb ehitustegevusele keskaegses Tallinnas. Dissertatsiooni kolmas osa algab jälle ehitustegevuse üldiseloomustusega (15. sajand–16. sajandi esimene pool). Nüüd on tähelepanu keskmes linnades läbiviidud ehitustööd – Tallinna ja Tartu linnakindlustused. Omaette osana käsitletakse ühiskondlikke hooned (Tallinna raekoda, Suur Gildi ja Oleviste Gildi hooned) ja 15. sajandil ehitatud elumaju.

Võib öelda, et Vaga dissertatsiooni ülesehitus on selge ja ülevaatlik, sarnanedes paljus kolmekümnendatel aastatel kirjutatud A. Waga raamatule *Eesti kunsti ajalugu. Esimene osa: keskaeg* (1932) ning Armin Tuulse doktoriväitekirjale *Die Burgen in Estland und Lettland* (1942). Tõenäoliselt kasutas Vaga gootika-ülevaate koostamisel ja käsitletavate objektide tüpiseerimisel eeskujuna mõlemat allikat. Dissertant on järginud Tuulse eeskujul Vana-Liivimaa kindlusarhitektuuri kronoloogilist arengujoont (enne ja pärast tulirelvade kasutusele võtmist) ja kindluste põhitüüpe, teadustöö dispoositsioon sarnaneb aga A. Waga raamatule, kus ajalooline ülevaade on jaotatud samuti kindlusarhitektuuriks ja kirikuarhitektuuriks. 1932. aastal leidsid kirikuarhitektuuri all Waga poolt iseloomustamist basiilikad

(Tallinnas ja Lõuna-Eestis) ja 3-, 2- ning 1-löövilised kodakirikud (Põhja-, Kesk-, Lõuna-Eestis). 3. peatükis käsitles Alfred Waga kloostrite kõrval veel eraldi peatükina kodanlikku arhitektuuri,⁹ mida V. Vaga käsitleb 1957. aastal dissertatsiooni 3. osas kiriku- ja kindlusarhitektuuri alapeatükkide kõrval eraldi peatükina “Ühiskondlikud hooned”. Doktoridissertatsiooni lõppsõnas iseloomustatakse kokkuvõtvalt feodaalse killustumise perioodi ehitismälestusi ja hinnatakse enam kui 300 aastat kestnud ehitustegevust Liivimaa omanäolise arhitektuuri õitsenguks. Tervikliku ettekujutuse Vaga teadustööst annab 30-leheküljeline autoreferaat *Osnovnye etapy razvitiya gotiki v Ėstonii*, mis on sündinud, nagu eelpool öeldud, nõukogude ajaloolaste retsensioonide kaasabil.

Vaga teine doktoridissertatsioon *Gootika arengu põhietaapid Eestis* jäi Moskvas kaitsmata. Dissertandil pidi kaitsmise ajaks 1957. aastal olema trükitud ilmunud autoreferaat ja 7 autoripoogna pikkune erialane uurimus. Viimane jäi aga ilmutamata.¹⁰

1961. aastal soovis Vaga oma teadustööd avaldada Tartu Riikliku Ülikooli Toimetistes. Käsikirja retsenseerinud prof B. Mihhailov (Moskva) ja prof V. Piljavski (Leningrad) jagasid nõuandeid, mida peaks Eesti kunstiteadlane oma uurimistöe juures edaspidi veel arvestama.¹¹ Gootika-temat peeti probleemseks, kuna ehitismälestiste uurimine-restaureerimine oli nõukogude-aastatel alles pooleli (Piljavski) ja sakslaste poolt koloniseeritud Liivimaa ilmetasid keskajal klassi-, rahvuslikud-, sotsiaalsed- ja majanduslikud vastuolud (Mihhailov). Mõlemad nõukogude ajaloolased leidsid, et feodalismi ajal valitsenud rahvuslikke ja sotsiaalseid klassivasuoluksid tuleb töös hinnata klassivõitluse positsioonilt. Juba 1957. aastal oli Vaga poolt kirjutatud Liivimaa 13.–16. sajandi poliitilist ajalugu gooti arenguetappide taustana peetud liiga skemaatiliseks ja isegi küsitavaks (Baginevski). 1961. aastal oodati Eesti kunstiteadlaselt endist viisi Baltikumi feodaalse killunemise protsessi kohta põhjalikumalt kirjeldust ja analüüsi (Mihhailov, Piljavski). Siit ka siis mõlema nõukogude ajaloolase soovitusel muuta stiiliajalooline gootika-uurimus Eesti keskaja arhitektuuri käsitluseks. Vaga teadustöö kontseptuaalse lähtepunkti muutmine tõi kaasa pealkirja ja töö struktuuri muutmise.

⁹ Waga, *Eesti kunsti ajalugu*, 204–224.

¹⁰ Vaga kaastöö raamatule *Eesti arhitektuuri ajalugu* (Tallinn: Eesti Raamat, 1965).

¹¹ V. Pilyavski, *Otzýv na rabotu V. J. Vaga “Goticheskaya arkhitektura Ėstonii”, podgotovlennoi Gosudarstvennym Universitetom v g. Tartu k opublicovaniyu v svoikh utchonykh zapiskakh*. (Leningrad, 15. november 1961) (käsikirja koopia, I. Rommoti erakogu); B. Mikhkhailov, *Otzýv o rabote professora V. J. Vaga “Goticheskaya arkhitektura Ėstonii”* (Moskva, 1961) (käsikirja koopia, I. Rommoti erakogu).

Vaga oli seni jaganud uurimisteema, kiriku- ja kindlusarhitektuuri kolme kronoloogilisse ossa. 1961. aastal soovitas Piljavski alustada arhitektuuriprobleemide käsitlemist mitte sakraal-, vaid profaanarhitektuurist, ja viia kirikute problemaatika ühiskondlike hoonete alla. Ideoloogilisest aspektist lähtuva nõuande eesmärgiks oli tõsta profaanarhitektuur (kindlustatud lossid, linnakindlustused ja ühiskondlikud hooned) esikohale. 1957. aasta uurimuse dispositsioon (kiriku- ja kindlusarhitektuur) oli tulenenud suuresti Vaga uurimismaterjalidest, kuna sakraalarhitektuuri ehitusprobleemid moodustasid ligi poole töö mahust. Vaga oli senises teadustöös loetlenud kõiki ehitusmällestisi. Piljavski soovitas mitte minna detailseks, vaid teha valik käsitletud materjalist.

Dissertatsioon Eesti keskaja arhitektuur (1964)

Dissertatsiooni *Gooti arhitektuur Eestis* ümberkirjutamine *Eesti keskaja arhitektuuriks* ja täiendamine nõukogude ajalooallikatega võttis Vagal aega kaks aastat.

Kui 1957. ja 1964. aasta dissertatsioone võrrelda, siis juba pealkirjad viitavad uurimustööde sisulisele ja mahulisele erinevusele. Vaga oli 1964. aastal suutnud anda enam kui 300 lk vähemas mahus kogu Eesti keskaja arhitektuuri hõlmava ülevaate, mis näitab kunstiajaloolase tööd ja teema lihvimist vahepealsetel aastatel. Doktoritöö oli välja kujunenud etapiti, kandes eri aegadel erineva rõhuasetusega pealkirju. Pärast kaitsmise luhutumist 1957. aastal valmis Vagal 1961. aastal uus tööversioon *Gooti arhitektuur Eestis*, mille viimane variant kandis pealkirja *Eesti keskaja arhitektuur I–II* ja valmis 1963.

Kunstiajaloolane on valminud teadustöös vältinud sakraalarhitektuuri mõistet, ühes sellega ka oma varasemate aastate peateema esiletõstmist. Sissejuhatuses rõhutatakse uurimuse kontseptuaalset süsteemi – kaitseehitused; elamud; ühiskondlikud ehitused – mis erineb mõnevõrra töö lõpus antud sisukorrast. Sakraalarhitektuuri küsimused on paigutatud läbi kolme osa peatükkidesse “Ühiskondlikud hooned” alajaotusse “Kultushooned”, kuigi see teemavaldkond moodustas endiselt ligi poole dissertatsiooni mahust. Vaga tutvustab 1964. aastal keskaja kirikute ehitus-süsteemi ja kodakiriku-basiilika levikualasid kahe suurema alajaotusena, Põhja- ja Lõuna-Eestis. Ta polemiseerib töös basiilika ja kodakiriku ruumivormi küsimuses S. Karlingi ja H. Thümmleri seisukohtadega, kuid ei tõsta basiilika leviku küsimust Liivimaal nii üheselt esile, nagu oli seda

teinud 1960. aastal ruumivormi artiklis.¹² Vaga kordab oma seisukohti dissertatsiooni lõppsõnas.¹³

TÖÖ ÜLESEHITUS. 1964. aasta dissertatsioon hõlmas Eesti arhitektuuri ajalugu 13. sajandist 16. sajandi alguseni (tekst 613 lk; 639 fotot, joonist jm) ja jagunes, nagu eelmine dissertatsioonigi, kolme kronoloogilisse ossa.¹⁴ Kui 1957. aastal jagunes Vaga ehitustegevuse ülevaade temaatiliselt kiriku- ja kindlusarhitektuuriks, siis nüüd oli töö ülesehitatud kolme peatükina: 1. Ehitustegevuse iseloomustus; 2. Kaitseehitused; 3. Ühiskondlikud hooned. Viimane peatükk jagunes omakorda alapeatükkideks: 1. Ilmalikud hooned ja 2. Kultushooned.

Vaga dissertatsioon Eesti keskaja arhitektuurist algab põhjaliku sissejuhatusega, milles antakse ülevaade historiograafiast ja Eesti ajaloost 12. sajandi lõpust 13. sajandi alguseni. Dissertatsiooni kokkuvõte sisaldab gootika iseloomustust, periodiseeringut ja lokaalsete eripärade väljatoomist välismõjude kontekstis. Käsikirjast nähtub, et Vaga on kirjutamisel toetunud enam kui 300 allikale ja monograafia juurde kuulus veel mahu- kas illustratsioonide mapp.

HISTORIOGRAAFIA. Juba 1957. aastal oli Vaga lubanud kriitiliselt hinnata varasemaid keskaja arhitektuuri käsitlusi. Allikakriitilise ülevaate andmiseni jõudis ta siiski alles 1964. aasta dissertatsiooni sissejuhatuses.¹⁵ Baltisaksa ajaloolaste käsitlustest pidas eesti kunstiajaloolane tendentslikeks K. von Löwis of Menari artikleid ja “saksa šovinismi äärmusliku esindaja” O. Freymuthi uurimusi. Vaga hindas reaktsioonilistel, šovinistlikel, idealistlikel ja/või rassistlikel seisukohtadel olevateks baltisaksa ajaloolasi L. Arbusowit, F. Bunget, H. Hildebrandti, P. Johanseni, E. Notbecki, R. Hausmanni, H. Bruiningkit, A. Gernetit, C. Schirrenit jt. Kultuurtreergerlusest kantud autoritena nimetab Vaga H. Loefflerit ja N. Holsti. Uus etapp Baltikumi kunstiteaduses algas dissertandi hinnangul rootsi kunstiteadlaste (T. H. Kjellin, S. Karling) uurimustöödega, kuigi ka viimased polnud Vaga väitel vabad tendentslikkusest Skandinaavia mõjude hindamisel Baltikumi kunstis. Eesti kodanlikest kunstiteadlastest on Vaga nii historiograafias kui ka edaspidi töös esile tõstnud Armin Tuulse publikatsioonid. 1940. aastat ja arhitektuuriajaloo sidumist marksismi-leninismiga nimetab Vaga “kodanlikust idealismist vabanemiseks”. Sellele järgneb loetelu nõukogude perioodil ilmunud eesti ja vene ajaloolaste uurimustöödest.

¹² Voldemar Vaga, “Problema prostranstvennoï formy v srednevekovoi arkhitekture Latvii i Ėstonii”, *TRÜ Toimetised*, 86. vihik (Tartu, 1960).

¹³ EAA, f. 5358, n. 1, s. 6, l. 533–541.

¹⁴ Samas, l. 610–613.

¹⁵ EAA, f. 5358, n. 1, s. 6, l. 4–15.

Vaga vastandumine “kultuurtreegerlusest” kantud baltisaksa ajaloolaste järeldustele ja rootsi kunstiajaloolaste tendentslikele seisukohtadele oli nõukogude ajalooteaduse seisukohalt positiivne nähtus. Samas olid Baltikumi ehitustegevuses keskajal määravat tähtsust omanud Taani, Saksa (Vestfaali, Reinimaa, Preisi, Lüübeki) ja Rootsi (Ojamaa) mõjud kunstiajalooliselt juba tõestatud. Nõukogude ajaloolaste sooviks oli näha mõju- piirkondade küsimuses Venemaa suuremat osakaalu.

ENE MÕJUD LÄÄNEMERE PIIRKONNAS. Prof Piljavski oli 1961. aastal juhtinud Vaga tähelepanu tõigale, et kodanlikud ajalooteadlased (Neumann, Karling, Tuulse) käsitlesid Baltikumi keskaega osana Lääne-Euroopa arhitektuurist, mitte kui kohaliku ehituskunsti ja -traditsioonide avaldusvormi. Nõukogude ajaloolane soovitas Eesti kunstiteadlasele võtta teadustöö üheks kontseptuaalseks lähtepunktiks Baltikumi arhitektuuri iseseisvuse väljatoomise, rõhutades sealjuures Saksa ja Vene kontaktide olulisuse või vähem olulisuse analüüsi. Saksamaast sõltumatu arhitektuuri lokaalse eripära esiletulekuks oluks klassivõitluse positsioonilt olulise tähtsusega. Vaga esimene doktoridissertatsioon *Tartu 19. sajandi kunstikoolkond* oli 1948. aastal saanud klassivõitluse positsioonilt negatiivse hinnangu.¹⁶

Eesti kunstiteadlastest oli keskaja arhitektuuri omanäolisuse probleemiga tegeleenud A. Tuulse, Stockholmi Ülikooli Põhjamaade ja võrdleva kunstiajaloo professor (aastatel 1962–74).¹⁷ Tuulse oli seisukohal, et Baltikumi ehitusmeistrid ei olnud keskajal mitte ainult mõjutuste saajaiks, vaid ka andjaiks, seda esmajoones Soome ja Rootsi aladele. Vaga on juba 1957. aasta autoreferaadis, prof Mihhailovi ääremärkusi arvestades, põhjalikult iseloomustanud Vana-Liivimaa gootika lokaalset iseloomu, sõltumatust ja originaalsust sidemete kontekstis lähemate ja kaugemate naabermaadega. Omaette küsimuseks kujunes nüüd Venemaa roll. 1957. aasta dissertatsiooni sissejuhatuses on Vaga allakriipsutanud Venemaa ajaloolist osa ja mõju liivlastele, lätlastele ja eestlastele enne sakslaste sissetungi 13. sajandi alguses. Hilisemad näited, mis puudutavad Liivimaa ehituskunstialaseid kontakte Venemaaga, on dissertandi refereeringud M. Kargeri seisukohtadest teosest *Istoriya russkogo iskusstva*, I (1954).¹⁸

¹⁶ Mari Nõmmela, *Voldemar Vaga (1899–1999) ja Eesti kunsti ajalugu*, EKLA töid kirjandusest ja kultuurilooost, 5 (Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus, 2008), 252–253.

¹⁷ Armin Tuulselt ilmunud töid: *Die Kirche zu Karja und Wehrkirchen Saaremaas* (Tartu, 1940); *Die Burgen in Estland und Lettland* (Tartu, 1942); *Försvarskyrkorna i Estland* (Stockholm, 1945); *Die spätmittelalterliche Steinskulptur in Estland und Lettland* (Helsinki, 1948) jt.

¹⁸ EAA, f. 5358, n. 1, s. 6, l. 33, 42.

Piljavski soovitas 1961. aastal kohaliku arhitektuuri omapära välja tuua naabermaade kontaktide taustal, kusjuures ehitusalaste sidemete puudumise korral Novgorodi- ja Pihkvamaaga tuli analüüsida, miks neid polnud. 1964. aasta autoreferaadis on Vaga Novgorodi ja Pihkva ehituskunsti mõjusid nimetanud oluliseks teguriks Läänemere maade regioonis.¹⁹ Sama seisukoht kordub dissertatsiooni sissejuhatuses ja dispositsioonis, kus viidatud allikate loetellu kuuluvad nii marksismi-leninismi klassikute teosed, publikatsioonid NLKP programm-dokumentidest ja suunistest, üleliidulised ülevaate teosed kui ka nõukogude teadlaste K. Bazilevitši, M. Bodnarski, A. Bunini, A. Horoškuvitši, V. Kostotškini, L. Matsulevitši, N. Pavlenko, P. Rappoport'i jt uurimused. Küsimuses Vene ehituskunsti mõjudest Liivimaal viitab Vaga nüüd kahele nõukogude autorile – N. Kostotškini arvukatele uurimustele kindlusarhitektuurist ja L. Matsulevitši väitele Tallinna elamuehituses levinud Novgorodi-Pihkva sakraalarhitektuurist pärinevatest viilukaunistustest.²⁰ Otsese mõjude puudumist sakraalarhitektuuris seostas Vaga katoliku ja vene õigeusu kiriku vastuoludega. Kunstiajaloo professori poolt esile tõstetud Novgorodi ja Pihkva kontaktide olulisus oli klassivõitluse seisukohalt positiivne tõlgendus, kuid vajab kunstiajalooliselt tõestamist.

DISSERTATSIOONI KAITSMINE JA OPONENTIDE ARVAMUSED. Aastatel 1962–63 oli kunstiajaloo professor kinnitatud Tartu Riiklik Ülikooli palvel kraaditaotlejaks Vene NFSV Leningradi Ehitusinseneride Instituudi arhitektuuriajaloo kateedri juurde.²¹ Tema teadustöö konsultandiks sai sama kateedri professor, ajaloodoktor V. Piljavski. 13. juunil 1963 andis Leningradi Ehitusinseneride Instituut hinnangu Vaga doktoridissertatsioonile, mis fikseeriti ära ka arhitektuuriajaloo kateedri koosoleku protokollis.²² Ehitusinseneride Instituut leidis, et prof V. Vaga doktoridissertatsioon toob välja Eesti ehituskunsti kohalikud ja rahvuslikud iseärasused; selgitab nende tingimusi ja põhjuseid; lubab rääkida algupärasest Eesti ehituskunstist ja selle sidemetest Loode-Euroopa ning Venemaaga ja kuulub väärtusliku panusena Nõukogude Liidu rahvaste arhitektuuri ajaloosse. Lisaks dissertatsiooni ajaloolis-teaduslikule väärtusele (süsteemikindel käsitlus Eesti ehitusmälestistest 13. sajandist 15. sajandi esimese pooleni)

¹⁹ Vaga, *Srednevekovaya arkhitektura Éstonii*, Avtoferat, 5–6.

²⁰ Vt L. A. Matsulevitš, "Novgorod i Tallinn. K voprosu o genezise arhitekturnykh form", *Kratkie soobshcheniya o dokladakh i polevykh issledovaniyakh* (Moskva-Leningrad: Institut istorii materyalnoi kul'tury Akademija Nauk SSSR, 1941), 47.

²¹ Nõmmela, *Voldemar Vaga*, 142.

²² Vypiska iz protokola kafedry Istorii arkhitektury ot 13 yuniya 1963 g. (protokolli koopia, I. Rommoti kogu).

omab Eesti kunstiteadlase töö ka praktilist väärtust. Teadustöös esitatud põhimõtetest tuleks lähtuda ehitismälestiste kaitsmisel ja restaureerimisel. Protokollis kinnitatakse veel, et Vaga doktoridissertatsiooni teema on aktuaalne, sobiva struktuuri (kronoloogiline ülesehitus) ja tüpiseerimise meetodikaga (Eesti ehitismälestisi rajoneeritakse ehitusmaterjali ja -tüüpide järgi) ning soovitatakse töö kaitsta Repini nim Kunstiinstituudis. Teadustöö oponentideks soovitatakse ajaloodoktor prof M. Kargerit, kunsti-teadusedoktor prof A. Buninit ja ajaloodoktor H. Moosbergi.²³ Ka ühes hilisemas, instituudi kateedrijuhataja H. Hometetski allkirjaga arvamuses kinnitatakse, et prof. V. Vaga dissertatsioon on põhjalik, teema valikult originaalne ja aktuaalne ning selles käsitletud keskaja arhitektuuri probleematika on antud koos Vana-Liivimaa poliitilise ja sotsiaal-majandusliku arenguloolise taustaga, mis lubab teadustöö hinnata esimeseks taoliseks uurimuseks Eesti keskaja arhitektuurist.²⁴

Voldemar Vaga doktoridissertatsiooni *Eesti keskaja arhitektuur* kaitsmine toimus 12. novembril 1964 Repini nim Kunstiinstituudis Leningradis. Tähelepanu väärivad kaitsmisel esinenud oponentide – ajaloodoktor M. Kargerit, arhitektuuridoktor A. Bunini ja ajaloodoktor V. Kostotškin kirjalikud arvamused. Kõik oponentid hindasid Vaga teadustööd üldiselt positiivselt. Kriitilisemad olid M. Karger ja V. Kostotškin. Siinkohal lühi-ülevaade oponentide arvamustest.

Ajaloodoktor M. Kargerit (Leningrad) kriitika teravik oli suunatud dissertatsiooni marksistlik-leninliku metodoloogia puudustele. Vaga oli töö sissejuhatuses seadnud eesmärgiks marksistlik-leninlikule meetodile baseeruva teadustöö andmise, seega nõukogude ajaloo teaduse seisukohalt ajaloo-, mitte käsiraamatu kirjutamise. Leningradi Riikliku Ülikooli kunstiajalookateedri juhataja kritiseeris Eesti kunstiajaloolase äärmist skemaatilisust ajaloo arenguetappide esitamisel. Dissertatsioonis polevat vajalikul tasemel lahti kirjutatud ühiskondlik-majandusliku formatsiooni – feodalismi – olemust, tootmissuhteid jm vaadeldava ajastu arhitektuuri arengu eeltingimusi. Sellest tulenevalt sisaldavat töö mitmeid puudusi, nagu näiteks 13. sajandi esimesel poolel romaani stiililt gootikale üleminekuetapi pinnapealne käsitus. Prantsuse ehitusmõtjude seostamist soola ekspordiga Vana-Liivimaale nimetas prof Karger uurija vulgaar-sotsioloogiliseks eksimuseks. Iseloomustades arhitektuuristiili (gootikat), mis aval-

²³ Hiljem asendus H. Moosbergi kandidatuur V. Kostotškiniga.

²⁴ *Otzyv o doktorskoj dissertatzi professora V. J. Vaga, priklyennogo k kafedre Istorii arkhitektury Leningradskogo Inzhenerno-Stroitel'nogo institute* (dateerimata, kirja koopia, I. Rommoti kogu).

dus eeskätt ehitustehnikas ja -kultuuris terve ajalooepohhi (13.–15. sajand) kestel, polevat Vaga suutnud välja tuua gootikaga kaasnenud ühiskondlik-poliitilisi ja majanduslikke aspekte. Marksistlikust seisukohast olevat ajalooline protsess doktoridissertatsioonis puudulikult käsitletud. Karger näeb uurimuse positiivse küljena selle entsüklopeedilist iseloomu ja leiab, et tööst võiks saada käsiraamat arhitektuurimälestiste restaureerijatele.²⁵

Ajaloodoktor V. Kostotškin (Moskva) alustas Vaga teadustöö retsenseerimist veidi kaugemalt, nimetades uurimistöö positiivsete külgede hulgas ära ka professori varasema Eesti arhitektuuri teemalise kaastöö üleliidulisele ülevaateteosele *Vseobshchaya istoriya arkhitektury*. Ka Vaga historiograafiline ülevaade pälvis oponent Kostotškini positiivse hinnangu. Kostotškin hindas Vaga oskust summeerida varasemate uurijate, sh reaktsioonilistel seisukohtadel püsinud baltisaksa ja kodanlike ajaloolaste seisukohad ühtseks metodoloogiliseks süsteemiks. Kostotškin oli seisukohal, et 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi algul käsitleti Baltikumi ajaloo probleeme väljaspool klassivõitluse ajalugu. Lisaks reale väiksematele sisulistele puudustele, sealhulgas S. Karlingi ja A. Tuulse seisukohtade liigrohkele esitamisele, pidas oponent Vaga dissertatsiooni põhiliseks puuduseks Eesti gootika spetsiifilisuse vähest esiletoomist. Oponent leidis, et Vaga põhjalik kunstiajalooline töö ei too reljeefselt välja kohaliku arhitektuuri iseseisvust ega ka omapära, mis oli olnud dissertatsiooni üheks põhiliseks eesmärgiks. Autor ei loetlevat selgelt Eesti gootika tüüpilisi jooni ega näitlikusta kohaliku arhitektuuri originaalsust objektide nimetamisega.²⁶

Kunститеaduste doktor A. Bunin (Moskva) oli Vaga dissertatsiooni suhtes kahest eelmisest oponentist kõige positiivsemal arvamusel. Kui näiteks Kargerit häiris töö metodoloogiline puudulikkus ja Kostotškinit kunstiajalooliste järelduste-üldistuste riivamisi esitamine, siis Bunin pidas vajalikuks Vaga dissertatsioon kohe ilma kärbeteta trükki anda. Bunin hindas Eesti keskaja arhitektuurist teadustöö kirjutamise mitmel põhjusel raskeks ülesandeks. Baltikumi keskaeg tähendas saksa majandus-, poliitika- ja kultuurikeskkonda, mille analüüsist tuli leida kohaliku arhitektuuri omapära. Historiograafias valitsenud baltisaksa ja kodanlike ajaloolaste allikate kõrval puuduvat aga Eesti uurijal marksistlik-leninlik ajalookäsitlus. Kunstiajaloolasel Vagal tuli gootika arenguetappidele juurde kirjutada Liivimaa poliitiline ja sotsiaal-majanduslik taust. Kui Karger nimetas

²⁵ M. Karger, *Otzyv na dissertatziyu V. J. Vaga "Srednevekovaya arkhitektura Ėstonii"* (Tartu, 1964, dateerimata käsikirja koopia, I. Rommoti kogu).

²⁶ V. Kostochkin, *Otzyv a rabote B. J. Vaga "Srednevekovaya arkhitektura Ėstonii", predstavlennoi v kachestve dissertatzi na soiskanie uchënoi stepeni doktora iskusstvovedeniya* (Moskva, 2. november 1964) (käsikirja koopia, I. Rommoti kogu).

Vaga dissertatsiooni ehitusmälestisi registreerivaks loeteluks, siis Bunin hindas ulatusliku uurimustöö põhjalikuks. Ajalooliste mälestiste analüüsimisel olevat Vaga kasutatud võrdlemist, analoogiaid ja erinevusi, mille lisandub uurija isiklik seisukoht. Kunstiajaloolane läheb uurimuses faktide registreerimisest veelgi kaugemale, esitades hüpoteese. Bunin leidis, et doktoridissertatsiooni meetodikaks on olnud liikumine üldiselt üksikule ja vastupidi, uurimisobjektidelt arhitektuuri ajaloole ja viimaselt kogu maa poliitilisele ja majanduslikule ajaloole. Vaga dissertatsioonist nähtuvat, et autor eelistab enim üksikult üldisele käsitlusprintsipi. Bunin oli seisukohal, et prof Voldemar Vaga doktoridissertatsioon on kirjutatud marksistlik-leninliku kunstiteaduse seisukohalt.²⁷

Voldemar Vaga doktoridissertatsiooni kaitsmisel osales ka Tartu Riikliku Ülikooli NSV Liidu ajaloo kateedri juhataja Hilda Moosberg, kes rõhutas oma lõppsõnas, et Vaga Eesti ajalugu ja arhitektuuri käsitlev teos on kirjutatud marksistlik-leninlikust metodoloogiast ja historitsismi printsiibist lähtudes. Arhitektuurimälestisi on jälgitud majanduslike ja sotsiaalsete suhete kontekstis ning klassivõitluse seisukohalt, töö ajalooline perioodiseering ei tekita samuti kahtlusi. Teadustöö historiograafia sisaldab allikmaterjalide hinnalist analüüsi, kus Vaga on jaotanud kirjandusallikad kaheks: ühed uurijad asuvad saksa šovinismi seisukohtadel (O. Freymuth, N. von Holst jt) ja teised “ideoloogilise kontseptsiooni” positsioonil (H. Kjellin, S. Karling, B. Bertelson, A. Tuulse). Viimased kordavad mõningaid baltisaksa uurijate seisukohti, kuid on toonud juurde ka uusi seisukohti ning konkreetset faktilist materjali. Kolmandana on Vaga käsitlenud nõukogude autoreid (L. Matsulevitš, V. Kostotškin, V. Raam, R. Zobel, E. Ederberg, E. Tool-Marran), andes põhjaliku hinnangu ka nende töödele.²⁸ Kui 1950. aastatel tundi muret arhitektuuripärandi uurimise puuduste pärast Eestis, sest kodanliku diktatuuri ajal olid rootsi arhitektuuriteadlased Eestis püüdnud tõestada siinse arhitektuuri sõltuvust Skandinaavia eeskujudest,²⁹ siis prof H. Moosberg kinnitas oma lõpukõnes Leningradis, et Vaga oli oma doktoridissertatsioonis suutnud sõnastatud puudusi vältida.

²⁷ A. Bunin, *Oponentskoe zaklyuchenie po dissertatzii professora V. J. Vaga pod nazvaniem “Srednevekovaya arkhitektura Ėstonii”, predstavlennoi na soiskanie utchonoĭ stepeni doktora iskusstvovedeniya* (Moskva, 31. oktoober 1964) (käsikirja koopia, I. Rommoti kogu).

²⁸ Tartu Ülikooli Raamatukogu, käsikirjade ja haruldaste raamatute osakond, f. 85, s. 122, l. 4.

²⁹ Nõmmela, *Voldemar Vaga*, 261.

Kokkuvõtteks

Eeltoodust nähtub, et Voldemar Vaga teadustöö gootikast, mille algust võib siduda juba Tartu Jaani kiriku uurimisega 1942. aastal, vormus doktoridissertatsiooniks nõukogude perioodil, kandes erinevatel tööetappidel erinevaid pealkirju: 1952 – *Eesti arhitektuur 13.–16. sajandini*; 1955 – *Gooti kunsti arenguetapid Eestis*; 1957 – *Gootika arengu põhietaapid Eestis*; 1961 – *Gooti arhitektuur Eestis*; 1963–64 – *Eesti keskaja arhitektuur*. Doktoridissertatsiooni kirjutamisel kasutas Vaga Rootsis elava eesti kunstiajaloolase Armin Tuulse abi,³⁰ kuid uurimustööle kontseptuaalset lahendust otsides arvestas nõukogude ajaloolaste arvamustega.

Aastatel 1957–63 tegi Vaga oma doktoritöös mitmeid parandusi ja ümberkirjutusi, eesmärgiga muuta stiiliajalooline gootika-uurimus marksistlikuks keskaja arhitektuuri käsitluseks. Töö ümberkirjutamisel arvestas ta nõukogude ajaloolaste B. Mihhailovi ja V. Piljavski arvamustega. Nõukogude ajalooallikate juurdelisamine, marksismi-leninismi klassikute tsiteerimine ning dissertatsiooni ümberkirjutamine uuest metodoloogiast lähtuvalt muutis aga teadustöö sisu vähe. Kunstiajaloolane jäi teemat arendavas osas võrdlev-ajalooliseks ja arhitektuurimälestisi registreerivalt käsitledes stiilikriitiliseks, tüpiseerides ehitismälestisi piirkondade, ehituskavade ja materjalide järgi. Keskaeg kui poliitilisi, majanduslikke, sotsiaalseid ja rahvuslikke vastuolusid sisaldav feodaalse killunemise periood jäi Vagal nõukogude ajalooteaduse poolt nõutaval tasemel esitamata ja klassivõitluse positsioonilt hindamata. Seda ei korvanud põhjalikud marksismi-leninismi klassikute viidetega sissejuhatavad osad, kontseptuaalse uurimissüsteemina esile tõstetud profaanarhitektuur, kus kindlustatud lossid ja linnakindlustused pidid rõhutama Liivimaa aadl-konna vene-vastast agressiivsust, ega ka järeldused ja ideoloogilised hinnangud töö lõppsõnas. 1964. aastal hindas Leningradi Riikliku Ülikooli kunstiajaloo kateedri juhataja prof M. Karger Vaga doktoridissertatsiooni marksistliku metodoloogia seisukohalt puudulikuks. Et Eesti kunstiteadlasele marksistlik käsitlusviis ka edaspidi võõraks jäi, seda kinnitavad tema hilisemad raamatud *Kunst Tartus XIX sajandil* (1971) ja *Kunst Tallinnas XIX sajandil* (1976).

Lõpetuseks võib öelda, et Eesti kunstiajaloolase kohanemine nõukogude ajalooteaduse nõuetega jäi põhiliselt retoorika tasemele. Samas on Voldemar Vaga uurimustöö Eesti keskaja arhitektuurist näide, et stiiliajaloolist deskriptiivset monograafiat oli võimalik 1964. aastal kaitsta Leningradis doktoridissertatsioonina.

³⁰ Vt Mari Nõmmela, "A. Tuulse ja V. Vaga kirjavahetus", *Eesti Ajalooarhiivi Toimetised*, 9 [16] (Tartu, 2002), 187–221.

ABSTRACT: *Conflict between style-historical and Marxist approaches in Estonian art history: the case of Voldemar Vaga*

The publications of the Estonian art historian Voldemar Vaga (1899–1999) date from both the first and the second half of the twentieth century. A point of division in his research activities was the period of World War II, when the annexation of the Republic of Estonia by the Soviet Union in 1940 and the war itself divided Estonian intellectuals into war refugees and those who remained in their homeland. Voldemar Vaga, who wanted to continue working at the university, remained in Estonia. After the war, having taken up the post of Professor of Art History at Tartu State University, Vaga had to abandon his earlier principles, values and work methods; in his art-historical research, however, he had to choose between the bourgeois and Marxist-Leninist treatments of history.

In 1948, Prof. Vaga's dissertation, *Tartu 19th-Century School of Artists*, remained unfinished in the process of translation into Russian and he changed his research theme a year later. V. Vaga's second doctoral dissertation, *Main Stages of Gothic in Estonia* (1957), could not be defended in Moscow. In addition to a monograph, the applicant had to have published in print the abstract of the dissertation and a research paper on his speciality within the scope of seven author's sheets. Vaga could not get his research paper published by the time of the defense in 1957. He managed to defend his doctoral dissertation only at the third attempt.

Voldemar Vaga's research paper on Gothic, which had its beginnings in the studies of St John's church in Tartu in 1942, bore different titles at different times – *Estonian Architecture from the 13th to the 16th Centuries* (1952), *Development Stages of Gothic Art in Estonia* (1955), *Main Stages of Gothic in Estonia* (1961) and *Estonian Medieval Architecture* (1963–64). In the early 1960s, the study of Gothic with its main emphasis on sacred architecture broadened into a treatment of medieval architecture where the main attention was on profane architecture. Nonetheless, when describing the monuments of architecture, Vaga remained true to the historical-comparative approach to style analysis that was characteristic of him before the war already. While writing his doctoral dissertations, Vaga received the help of an Estonian art historian living in Sweden – A. Tuulse, Professor of Nordic Countries' and Comparative Art History at Stockholm University. When searching for a conceptual solution for his research paper, he considered the opinions of the Soviet historians – Doctor of Architecture B. Mikhailov (Moscow) and Doctor of History V. Pilyavski (Leningrad) –

who advised the Estonian art historian on what he should take into account when writing his doctoral dissertation.

From 1957–63, Vaga made several corrections to his doctoral thesis with the aim to change his study of Gothic from the style-historical point of view into a Marxist treatment of medieval architecture. Still, the addition of Soviet sources, quotations from classics of Marxism-Leninism, rewriting the dissertation according to the new methodology, etc., did not considerably change the content of his dissertation. While developing the theme of his research, Vaga still adhered to the comparative historical method, and while registering architectural monuments he used the style-critical approach, typifying the monuments of architecture according to regions, layout and materials. In his dissertation, Vaga did not present the Middle Ages from the viewpoint of Soviet historical research as a process of feudal fragmentation with its political, economic, social and ethnic contradictions, and did not assess it from the position of class struggle. This was not compensated by the quotations from the classics of Marxism-Leninism added to the dissertation's introduction in 1964, the conceptual emphasis on profane architecture (where fortified castles and town fortifications had to emphasize the anti-Russian aggressiveness of the Livonian nobility), and the conclusions and ideological assessments in the afterword. In 1964 M. Karger, Head of the Department of Art History at Leningrad State University, regarded Vaga's doctoral dissertation unsatisfactory from the viewpoint of Marxist methodology.

One might say that the Estonian art historian only acquired the rhetoric of Soviet historical research. Still, Voldemar Vaga's research paper on Estonian medieval architecture serves as an example that under the Soviet regime a descriptive monograph based on a style-historical approach could still be defended as a doctoral dissertation at Repin Art Institute in Leningrad in 1964.

MARI NÕMMELA (b. 1950) is Associate Professor at the Estonian University of Life Sciences and a Ph.D. student at the University of Tartu.